

УДК 94:[159.923.2+323.1+342.814]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.340079>

Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0639-910X>
Андрій Королько, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-5806>

АРХІТЕКТУРА м. СТАНИСЛАВОВА (сер. XVII – поч. XX ст.): ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ, ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ТЕМИ НА УРОКАХ ТА В ГУРТКОВІЙ РОБОТІ В ЗЗСО і ЗПО

У науковій статті автори намагаються розкрити історико-культурний та громадянознавчий аспекти вивчення архітектури м. Станиславова у ранньомодерну і модерну добу учнями і вихованцями гуртків закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти. Автори структурували тему, виокремивши чотири розділи: Заснування міста Станиславів; місто в складі Речі Посполитої (1662–1772 рр.); Станиславів під владою Австрійської (Австро-Угорської) монархії; міська культура в XIX – на початку XX ст. Повсякденне життя. Задля кращого засвоєння теми автори виокремили три критерії: очікувані результати навчання (ОРН); зміст навчального матеріалу (ЗНМ) та орієнтовні види навчальної діяльності (ОВНД). Відповідно до цього поділу ОРН автори конкретизували – знання; вміння, ставлення/навички. Натомість ОВНД у статті означено наступним чином: короткі повідомлення; пошукові завдання; практичні завдання; завдання з розвитку критичного та системного мислення; творчі завдання; обговорення та дискусії; індивідуальні і групові проекти. Залежно від теми автори намагалися варіювати структурними одиницями ОВНД.

Ключові слова: м. Станиславів; урбаністика; архітектура; культура; громадянська освіта; заклад загальної середньої освіти; заклад позашкільної освіти; гурток; восьмий клас; дев'ятий клас.

Літ. 14.

Oleg Yehrechii, Ph.D. (History), Associate Professor of the History of Ukraine and Methods of Teaching History Department, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0639-910X>
Andrii Korolko, Ph.D. (History), Associate Professor of the History of Ukraine and Methods of Teaching History Department, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-5806>

ARCHITECTURE OF STANYSLAVIV (mid-17th – early 20th centuries): HISTORICAL, CULTURAL AND CIVIC ASPECTS, WAYS OF ADAPTATION OF THE TOPIC TO GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

In the scientific article, the authors try to reveal the historical, cultural and civic aspects of studying the architecture of the city of Stanyslaviv in the early modern and modern era by lyceum students of the eighth and ninth grades. The authors structured the topic by highlighting four sections: The founding of the city of Stanyslaviv; the city as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth (1662–1772); Stanyslaviv under the rule of the Austrian (Austro-Hungarian) monarchy; urban culture in the 19th–early 20th centuries. Everyday life. For better mastering of the topic, the authors highlighted three criteria: expected learning outcomes (ERO), content of educational material (ZNM) and indicative types of educational activities (OVND). In accordance with this division of ORN, the authors specified: knowledge, skills, attitudes/skills. Instead, OVND in the article is defined as follows: short messages; search tasks; practical tasks; tasks for the development of critical and systemic thinking; creative tasks; discussions and debates; individual and group projects. Depending on the topic, the authors tried to vary the structural units of OVND.

According to the authors of the article, the acquired knowledge is able to form the ability to: independently select information, establish cause-and-effect relationships between the events that took place in Stanyslaviv and their consequences for the city and its residents; use modern information technologies to search for historical data; form responsibility for the preservation of the historical and architectural heritage of one's native city, respect for the history of the city, and most importantly – the preservation of historical memory and the upbringing of responsibility for preserving the well-being of the city at the present stage. In addition, according to the authors of the article, students will develop a tolerant attitude towards different people and tolerance for different religions; responsibility for the fate of their native land will be fostered, and an active

civic position will be outlined. According to the authors of the article, acquiring knowledge about Stanyslaviv will also form entrepreneurial competence, in particular through understanding the peculiarities of the development of economic relations in the city, and will foster responsibility for preserving the well-being of the city at the present stage.

Keywords: *Stanyslaviv; architecture; culture; civic education; eighth grade; ninth grade.*

Постановка проблеми. Історична урбаністика по праву вважається одним із найбільш еволюційних напрямків досліджень. Її особливість в тому, що з'являється можливість не лише теоретизувати а й, так би мовити, “практикувати” тобто вивчати історію, культуру, повсякденне життя, мікроісторичний процес як явище тощо окремих конкретно обраних міст. Ведемо до того, що історична урбаністика в особливий спосіб вивчає не лише історію міст, а й історію міського господарства, до певної міри, принципи містобудування, досліджує еволюцію соціокультурного поділу міського простору, вивчає міську культуру, ба навіть ментальність. Під “практикуванням” автори цих рядків розуміють широкі пізнавальні можливості цього напрямку, зокрема у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Здобувачі освіти спроможні і покликані пізнати і знати історичні витоки, культуру, архітектурні особливості своїх “малих батьківщин”, рідних міст, що, своєю чергою, сприятиме, на наш погляд, формуванню у них культурної, соціальної та громадянської компетентностей. Здобувачі освіти у процесі своєї соціалізації цілком природньо прагнуть самореалізації, задоволення своїх соціальних та естетичних потреб та запитів. У цьому контексті вивчення історико-культурної спадщини своїх батьківщин займає особливе місце, адже плекатиме не лише любов до свого рідного населеного пункту, а й вірогідно сприятиме їхній ширшій участі у житті громад, що є атрибутом громадянського суспільства. Не варто забувати, що школа – це своєрідний простір демократії.

Мета статті: означити можливості адаптації до закладів загальної середньої освіти (на прикладі 8 і 9 класу) та в позакласній гуртковій роботі в ЗЗСО і ЗПО теми “Архітектура м. Івано-Франківськ (сер. XVII – поч. XX ст.): історико-культурний та громадянськовий аспекти вивчення архітектури м. Івано-Франківськ (сер. XVII – поч. XX ст.)”.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окрема мова про м. Івано-Франківськ, що має давню, славу історію, трепетно зберігає культуру предків – які за багато років витворили у цьому населеному пункті особливу соціокультурну і етноконфесійну мозаїку. 2024 р. вийшов друком посібник для учнів ЗЗСО м. Івано-Франківськ “Івано-Франківськ: сторінки історії” [7] який надає практичні рекомендації учням 8–11 класів щодо вивчення історії і культури рідного міста. 2022 р. побачила світ перша книга науково-популярного видання тандему авторів Р. Діди і В. Устинського

“Життєпис Івано-Франківська” [5]. Окреме місце серед франківськознавчих творів без сумніву належить серії книг – “Моє місто”, яке за останні роки видало цілу низку цінних науково-пізнавальних праць, присвячених різним аспектам історії і культури м. Станиславова (Івано-Франківська). Книжки не претендують на статус власне наукових, однак містять надзвичайно насичений пізнавальний історичний матеріал в ділянці історії культури, повсякденного життя, мікроісторії тощо. Визнаним авторитетом вітчизняної історичної урбаністики по праву вважається відома українська дослідниця – Ярослава Верменич – авторка монографії “Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення”, що стала своєрідним путівником для багатьох українських краєзнавців і урбаністів [1]. Варто також відзначити у цьому контексті статтю О. Малярчука “Комплексна забудова й архітектурно-художнє оформлення Івано-Франківська в часи “розвинутого соціалізму”” [9]. Серед методичних праць використано напрацювання відомих українських фахівців з методики – Олени Пометун і Григорія Фреймана “Методика навчання історії в школі” [12]; електронні підручники з громадянської освіти львів'янок Ірини Васильків [3] і Поліни Вербицької [4].

Корисними для нас стали педагогічні праці історико-краєзнавчого змісту Ярослава Треф'яка. В його праці “Методика краєзнавчої роботи в національній школі” розкрито такі аспекти: методика краєзнавчої роботи на уроках історії України, методика позакласної краєзнавчої роботи в школі, системний підхід до краєзнавчої роботи з педагогічними кадрами [14].

Змістовно підготовлений посібник для закладів загальної середньої освіти “Історія Прикарпаття” методистом лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти Валерієм Островським [10]. Кожна тема у книзі розпочинається невеличким екскурсом у відповідний період літопису України. Це допомагає зіставити та порівняти перебіг подій, які одночасно відбувалися на території нашої Батьківщини і краю. Якщо потрібно дізнатися про життєписи відомих державців-прикарпатців, калейдоскоп повстань чи національно-визвольних подій, утворення політичних партій (товариств, об'єднань) та їх діяльність на землях сучасної Івано-Франківщини є підрозділ “Суспільно-політична історія”. Стосовно матеріалу про сільське господарство, промисловість, ремесла, торгівлю, особливості буденного життя краян, їх

кількісні національні характеристики у певний історичний період, то на допомогу приходить підрозділ “Соціально-економічна історія”. А підрозділ “Історія релігії” ознайомлює читачів із подіями духовного життя на теренах краю. Розповіді про становлення освіти, науки, мистецтва, їх діячів, повідомлення про найунікальніші досягнення та культурні пам’ятки Прикарпаття можна знайти в підрозділі “Історія культури”. В посібнику також поміщені фрагменти історичних джерел, біографії відомих прикарпатців чи осіб, пов’язаних із краєм, уривки літературних творів. До них, а також до кожної теми дібрані запитання і завдання для колективного або самостійного опрацювання. Вони виокремлені особливими позначками.

Особливо цікавим для нашого дослідження став останній розділ цієї книги “Від Станиславова до Івано-Франківська”, де у підрозділах “Під короною Речі Посполитої”, “На шляху до національного відродження” та “Напередодні “Великого зриву”” міститься дидактично-методичний матеріал про історію культури та релігії міста Станиславова другої половини XVI – початку XX ст. [10, 311–342].

Корисною для нас стало електронне видання “Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя” [8], підготовлене педагогами-методистами Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти під керівництвом В. Островського. Це видання адресоване для педагогів-істориків і може використовуватися під час підготовки та проведення шкільних і позашкільних занять. Вона містить навчальну програму курсу, календарно-тематичне планування уроків та їх моделі. Специфіка моделі кожного уроку така, що вона має чітко скрісталізовану структуру; визначено компетентнісно орієнтовану мету. Родзинкою є професійно укладений методичний коментар, де вказуються найскладніші змістово-організаційні проблеми заняття та способи їх вирішення. Можливо, недоліком укладення такого типу уроків є те, що педагоги-історики користувалися традиційними методами їх впорядкування. Проте усі моделі уроків чи їх елементи апробовувалися на відкритих заняттях, науково-методичних семінарах та педагогічних конференціях [2].

Проте величезним позитивом моделей цих уроків є те, що педагоги вмістили історичні джерела, схеми, таблиці, численні ілюстрації, презентації та ін., що дозволяє учням краще сприймати опрацьований матеріал. Ще одним великим плюсом веб-книги є те, що вона є інтерактивною у користуванні. За допомогою активних гіперпосилань, поміщених у рубриці “Зміст”, можна не гаючи зайвого часу відкрити послідовно чи вибірково файли календарно-тематичного планування, навчальної програми, моделей уроків. Ще одною родзинкою є те, що в моделях уроків поміщені гіпер-

посилання, які дозволяють відкрити відповідну презентацію, електронні енциклопедії, загальнодоступні відеомережі, відвіти сайти музеїв, тощо. Попри те, що всі моделі уроків та інші методичні матеріали поміщені в електронному форматі у відповідній підрубриці “Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя” головного меню “Історія” рубрики “На допомогу вчителю” офіційного сайту Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, їх можна у звичний для себе спосіб видрукувати [2].

Виклад основного матеріалу. Варто мати на увазі, що вивчення архітектури м. Івано-Франківськ зі зрозумілих причин може бути започатковане ліцеїстами у восьмому класі, адже місто за усталеним даними було створене 1662 р., тобто у ранньомодерну пору. Задля випуклішого вивчення цього питання пропонуємо насамперед чітко структурувати теми. Виокремлено наступні розділи: Заснування міста Станиславів; Місто в складі Речі Посполитої (1662–1772 рр.); Станиславів під владою Австрійської (Австро-Угорської) монархії; Міська культура в XIX – на поч. XX ст. Повсякденне життя. Задля розуміння здобувачами особливостей розвитку архітектури міста м. Івано-Франківськ спершу вартує спонукати учнів до кращого розуміння ними історичних епох. Тобто нами взято за основу аналітичний підхід – від загального до одиничного. Крім того, ми виокремили три складових задля кращого засвоєння теми: Очікувані результати навчання (ОРН); Зміст навчального матеріалу (ЗНМ) та Орієнтовні види навчальної діяльності (ОВНД). Відповідно до цього поділу ОРН ми конкретизували – знання; вміння, ставлення/навички. Натомість, ОВНД нами здебільшого означено наступним чином: короткі повідомлення; пошукові завдання; практичні завдання і завдання з розвитку критичного та системного мислення; творчі завдання; обговорення та дискусії; індивідуальні і групові проекти. Залежно від теми ми намагалися варіювати структурними одиницями ОВНД [12].

Розкриваючи архітектурні пам’ятки періоду заснування міста Станиславова слід націлювати восьмикласників на знання походження назви (існують версії, що засновник міста назвав його на честь свого батька *Станіслава Ревери Потоцького* [13, 18], старшого сина *Станіслава* чи на честь відомого католицького святого *Станіслава Костки*) [7, 6]; дати заснування міста: фігурують 1624, 1644, 1649, 1654 але найпевніше 1662 р.). Учнів доцільно спонукати до аналізу територіально-адміністративних змін та їхнього впливу на життя міста; означувати вміння учнів – визначати на карті умовні територіальні межі тогочасного м. Станиславова; вказувати місця появи перших поселень (*Заболоття, Княгинин, Пасічна*). Важливо також націлювати здобувачів освіти, використовуючи су-

часні інформаційні технології, визначати передумови виникнення міста на цій території, аналізувати та інтерпретувати різноманітні статистичні відомості про місто. Оскільки існують різні версії походження назви і дати заснування міста, логічно вчити учнів 8 класу критично ставитися до різних джерел інформації.

Належить націлювати здобувачів освіти підготувати короткі повідомлення про початкові локації, на теренах яких згодом постало місто (*Заболоття, Княгинин, повідомлення про війта села Заболоття Бенедикта Андрушевського тощо*); а також підготувати реферат на тему: “*Рід Потоцьких і його роль у заснуванні м. Станиславова*”. Вартує підштовхнути учнів та вихованців гуртків до напрацювання практичних завдань, наприклад знайти на сучасній карті село (а нині – мікрорайон міста Княгинин), палац родини Потоцьких, Бастіон св. Андрія чи віднайти на мапі чотири міські передмістя (*Заболотське, Галицьке, Тисменицьке, і Лисецьке*). Слід також націлювати здобувачів освіти до усвідомлення, що архітектурні стилі значною мірою є результатом різних культурних виразень – національних спільнот, які проживали у м. Станиславова – поляків, євреїв, вірмен, німців, українців (руси́нів). Це, своєю чергою, спроможне сформувати в учнів та вихованців гуртків відповідне ставлення/навички: наприклад сформувати толерантне відношення до різних національностей, їхньої історії, релігії та внеску у розвиток культури м. Станиславова. Успішніших здобувачів освіти слід націлювати на виконання практичних завдань із розвитку критичного та системного мислення, наприклад опрацювати контурні карти з теми тощо.

Розкриваючи архітектурні пам'ятки польського періоду впродовж 1662–1772 рр., доцільно формувати в учнів та вихованців гуртків знання про хронологію, зокрема роки побудови/перебудови Станиславівської фортеці (*1672 р. було закінчено часткову перебудову споруди*), називати імена основних архітекторів (*Франсуа Корассіні, Карл Бенуа, Христіан Дальке*); здобувачі освіти мали б навчитися розрізняти історико-географічні об'єкти м. Станиславова польської доби; ідентифікувати та порівнювати архітектурні стилі будівель міста XVII–XVIII ст. (*бароко, ренесанс, класицизм*). Зміст навчального матеріалу теми “Місто в складі Речі Посполитої (1662–1772 рр.)” в ділянці вивчення тогочасної архітектури за нашим задумом повинен означуватися такими підтемами: Розбудова міста (спорудження першої ратуші – головної споруди міста (*1666 р. було закінчено будівництво першої дерев'яної міської ратуші, 1695 р. постала друга ратуша м. Станиславова*) [13, 20]; храмів (*1658 р. А. Потоцький дозволив українській громаді звести церкву; за привілеєм засновника міста, польська громада впродовж 1672–1703 рр. споруджувала*

католицький костел Пресвятої Діви Марії; кам'яний вірменський костел з'явився 1762 р.; а кам'яна єврейська синагога – 1745 (за іншими джерелами – 1761 р.) [7, 12]. Важливо акцентувати учням, що першим руським (українським) храмом міста була церква Воскресіння Христа Господа, збудована 1601 р. При руській і вірменських церквах було засновано школи та братства, будинок для старих; єврейська громада також збудувала при синагозі початковий освітній заклад) [7, 16]. Доцільно також спрямовувати здобувачів освіти написати короткі повідомлення на тему: “Міські комунікації та інфраструктура міста”, “Історія Станиславівської колегіати” “Бастіон Св. Андрія”, “Монастир Тринітаріїв у місті”, “Єзуїтський колегіум у м. Станиславова”, “Будівничі-архітектори м. Станиславова”, “Геральдичні символи міста”, спорудження сакральних статуй (*статуї Матері Божої, статуї Ісуса Христа, статуї святого Яна Непомука*) у місті протягом 1730–1742 рр. тощо [6, с. 38, 39].

Слід також націлювати учнів та вихованців гуртків до написання пошукових завдань: проілюструвати поняття: *фортеця, костел, бастіон, ратуша, брама*; використовуючи електронні ресурси, розробити карту з позначенням місць основних архітектурних об'єктів міста окресленого періоду (*замку Потоцьких, ратуші, Галицької, Тисменицької і Вірменської брам, костелу, синагоги та ін. чи території міста, в якій осідала польська, руська, вірменська чи єврейська громади*); створити історичний альбом світлин та документів про місто польської доби; з'ясувати значення, застосування та ілюструвати прикладами поняття: *екстер'єр, інтер'єр, баня, дзвіниця*; створити підбірку матеріалів про перші давні площі, вулиці та провулки міста XVIII ст. (*Тринітарську площу, площу Потоцьких, вул. Святого Станіслава, Підзамкову, Підвальну, Затильну та ін.*) [6, с. 62, 63 64]; з'ясувати сучасні назви стародавніх площ та вулиць міста (*площа Падеревського/майдан Шептицького, Брукована/Мазепи, Липова/Тараса Шевченка, Середня/Чорновола*); віднайти на сучасній карті міста найстаріше промислове підприємство м. Станиславова пивоварний завод, початки якого сягають 1760-х рр. тощо [5].

Здобувачі освіти спроможні виконати також практичні завдання і завдання з розвитку критичного та системного мислення: розробити інтерактивну гру до теми; створити тематичний ребус, розробити рекламу про толерантність та терпимість до інших націй і віросповідань, створити лепбук про ярмарки в м. Станиславова (вони, зокрема, відбувалися тричі на рік (*напередодні свята св. Станіслава, у свято св. Андрія, у день Свята Різдва Пречистої Діви Марії*)) [13, 24]; змалювати історичні портрети осіб, які гостювали свого часу у палаці родини Потоцьких у м. Станиславова (*поль-*

ського короля Яна Собеського, австрійського імператора Франца Йосифа II, трансільванського князя Ракоці, дружини гетьмана України Пилипа Орлика тощо) [13, 26–27]. Учні та вихованці гуртків також спроможні виконати творчі завдання: створити інтерв'ю з мешканцем м. Станиславова: українцем, вірменином, євреєм, поляком тощо; написати лист від імені мандрівника, який потрапив до нашого міста у XVII ст.; влаштувати зі здобувачами освіти дискусії та обговорення: “Фортечне укріплення м. Станиславова: переваги і недоліки”; “Як співіснували різні релігійні громади в місті”, “Роль цехів в економічному розвитку міста”, “Чому ринкову площу у м. Станиславові називали “площею смерті”?”; влаштувати групові проекти: виготовити модель фортеці з паперу; намалювати у кольорі родинний герб Потоцьких “Пилява” чи відтворити найстарішу печатку м. Станиславова 1694 р.; створити презентацію про розвиток освіти та науки у ранньомодерному місті тощо.

Набуті восьмикласниками знання за нашим задумом здатні викристалізувати вміння: самостійно добирати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, що відбувалися у м. Станиславові та їхніми наслідками для міста і його мешканців; використовувати сучасні інформаційні технології для пошуку історичних даних та створення тематичних таблиць, презентацій; формувати відповідальність за збереження історико-архітектурної спадщини рідного міста, повагу до історії міста, і найголовніше – збереження історичної пам'яті та виховання відповідальності за збереження добробуту міста на сучасному етапі. Крім того у здобувачів освіти формуватиметься толерантне ставлення до різних народів і терпимість до різних віросповідань; виховуватиметься відповідальність за долю рідного краю, окреслюватиметься активна громадянська позиція. Ймовірно, набуття знань про м. Станиславів дотично кристалізуватиме і підприємницьку компетентність, зокрема через розуміння особливостей розвитку економічних відносин міста, плекатиме відповідальність за збереження добробуту міста на сучасному етапі.

Розкриваючи архітектурні пам'ятки періоду перебування міста у складі Австрійської (Австро-Угорської) монархії, доречно формувати у здобувачів освіти знання політичних, економічних, соціокультурних факторів, які впливали на розвиток м. Станиславова останньої чверті XVIII – першої половини XIX ст.; означувати передумови посилення впливів Австрійської (Австро-Угорської) монархії на розвиток міста. Місто змінило статус (відбувся перехід від магнатської до державної власності), Станиславів став центром одного з вісімнадцяти округів Східної Галичини [13, 28]. Відтак формуватимуться вміння учнів: складати ретроспективу подій, відображаючи її контурами історичної доби;

відтворювати історичні портрети діячів, які відіграли ключову роль у подіях, пов'язаних з історією м. Станиславова визначеного хронологічного відтинку; зіставляти кількість жителів і площу міста з кількістю жителів і територією інших міст Галичини; називати прізвища бургомістрів м. Станиславова австрійської доби (*Францішека Краттера (на його честь частину сучасного Вічевого майдану назвали Краттерівкою), Ігнація Новаковського, Антонія Суханека, Казимира Мільбахера, д-ра Ігнація Камінського, Валерія Шидловського, д-ра Артура Німгіна та ін.*) [13, 35; 6, 123].

Ці знання, на наш погляд, формуватимуть відповідне ставлення/навички: виховувати бережливе ставлення до пам'яток архітектури міста; обговорювати локації, пов'язані з подіями життєдіяльності м. Станиславова австрійської доби, враховувати їхнє значення для міста на сучасному етапі; дискутувати про потребу збереження національної спадщини та про роль молодих людей у цьому процесі. Зміст навчального матеріалу теми в ділянці вивчення тогочасної архітектури за нашим задумом повинен означуватися питаннями: Адміністративно-територіальні зміни міста впродовж кінця XVIII – XIX ст.; виникнення нових вулиць (значну частину фортифікацій польського періоду міста було розібрано, а камінням забруковано нові вулиці: *Галицьку, Тисменицьку, Зосину Волю, Заболотівську та ін.*); збільшення чисельності населення та зростання території міста (якщо на початку XIX ст. місто нараховувало усього 5 тис. жителів, то перепис 1847 р. засвідчив майже 11 тис. [7, 18]. Натомість, станом на 1880 р., місто займало територію площею 950 моргів (понад 530 га), налічувало 45 вулиць, 10 площ та 1257 будинків [13, 36]; вивчення етнічної мозаїки міста (перепис 1880 р. зафіксував такі дані: 18,6 тис. становило населення всього м. Станиславова – 10 тис. євреїв (53, 8 %), 5,6 тис. поляків (30,1 %), 2, 8 тис. українців (15 %), 135 німців (0,7 %), 90 вірмен (0,4 %). Це співвідношення не зазнало якихось кардинальних змін на початку XX ст. [5; 13, 30]. Тож додалася німецька національна спільнота, а вірменська у порівнянні з польським періодом як бачимо зменшилася.

Учнів дев'ятого класу можна націлювати на написання коротких повідомлень на тему: “Місто в перші роки панування Австрійської монархії”, “Євстахій Прокопчиць – перший парламентар м. Станиславова”, “Історія Станиславівської ратуші” (1870 р. у місті було відбудовано уже третю за ліком ратушу, яка втім була зруйнована в роки Великої війни) та ін.; пошукових завдань: скласти історичний портрет та означити на карті могилу *Мауриція Гославського* у меморіальному сквері м. Станиславова, скласти мапу, на якій розташувати старі промислові об'єкти міста (одними з найстаріших підприємств м. Станиславова, до слова, вва-

жаються: локомотиворемонтний завод, початки якого сягають 1860-х рр., міський газозавод, завод дріжджів та спирту Ліберманів, шкіряна фабрика Я. Маргошеса та ін. [13, 34]; розглянути фотографії будівель в яких розміщувалися товариства у місті. Учні та вихованців гуртків можна спонукати до виконання творчих завдань: написати есе на тему “Як змінився м. Станиславів у XIX ст.”, створити меми, що відображають реакцію жителів міста на рішення в 1896 р. прокласти трамвайну лінію у місті, намалювати малюнок-фантазію “Наслідки мармулядової пожежі в місті 1868 р.”; на карті відтворити міста, зокрема Станиславів, через які 1866 р. було прокладено першу залізницю [13, 33]; націлювати здобувачів освіти брати участь в індивідуальних чи групових проєктах на тему: створення фрагментів спілкування з ІІІ у форматі питання – відповідь про найцінніші архітектурні споруди міста першої половини XIX ст.; на основі першоджерел створити атлас – план міста XIX ст.; організувати захід у формі інтерв’ю, де один учень виступає в якості журналіста, а інший – гостем міста.

Розкриваючи тему “Міська культура в XIX – на поч. XX ст. повсякденне життя”, логічно формувати в учнів та вихованців гуртків дев’ятого класу знання про національні громади, що проживали в місті; збережені архітектурні споруди, пам’ятники та об’єкти культурної спадщини м. Станиславова австрійської доби. Доречно означувати вміння здобувачів освіти в ділянці ідентифікації історичних пам’яток, уцілілих об’єктів архітектурної спадщини міста, особливо тих, які були пов’язані з іменами відомих історичних діячів; аналізувати особливості повсякденного життя різних національних спільнот, що проживали в м. Станиславові зазначеної історичної доби, аналізувати особливості громадсько-культурного життя міста кінця XIX – поч. XX ст. Своєю чергою, на наш погляд, ці знання та вміння здатні формувати у дев’ятикласників ставлення/навички: розуміння важливості збереження історичного міського ландшафту, формування відповідального ставлення до історії та культури м. Станиславова, відтак виховувати відповідальність за долю своєї країни, плекання активної громадянської позиції. Зміст навчального матеріалу теми за нашим задумом означуватиметься питаннями: “Розбудова м. Станиславова останньої третини XIX – початку XX ст.”, “Архітектурне обличчя міста кінця XIX – поч. XX ст.” (до слова, *наприкінці 1891 р. завершилося будівництво приміщення польського професійного театру імені О. Фредри (нині – обласна філармонія, першим п’ятиповерховим будинком у м. Станиславові став готель “Уніон” (нині вул. Незалежності, 4). Однією з найкрасивіших споруд міста австрійської доби можна вважати будинок Дирекції залізниць (нині приміщення Івано-Франківського національного медичного університету)* [7, 26]; “Па-

м’ятники міста” (зокрема 1910 р. на честь 500-річчя Грюнвальдської битви у нинішньому парку імені Тараса Шевченка постав пам’ятник, зруйнований під час нацистської окупації; 1898 р. до 100 річчя від дня народження польського поета Адама Міцкевича у центрі міста було споруджено пам’ятник, який стоїть на площі понині) [5]; “Станиславівський некрополь” (заснований 1782 р. і вважається давнішим за Личаківський у м. Львові і Байковий у м. Києві. Досі у сквері збереглися надмогильні пам’ятники українському композиторові і диригенту Денисові Січинському, поету, учаснику польського повстання 1863 р. Каролу Свідзінському, фольклористу і громадсько-культурному діячеві Мелітону Бучинському та ін.). Учні та вихованців гуртків в контексті цієї теми можна націлювати на написання коротких повідомлень на тему: “Архітектурні шедеври м. Станиславова австрійської доби”; “Парк імені Цесарівни Єлизавети: історія і сучасність”, “Пам’ятки міста Станиславова” (1858 р.) – один із найвідоміших творів, присвячених місту”. Здобувачів освіти можна спонукати до виконання творчих індивідуальних проєктів: “Один день із життя містянина”, “Некрополі м. Станиславова”, “Сінематограф у м. Станиславові”; підібрати в історичній літературі, електронному павутинні інтернет фото однієї з найкрасивіших будівель міста австрійської доби – будинку Дирекції залізниць; написати коротке оповідання або есе від імені мешканця Станиславова 1914 р. “Яким я бачу м. Станиславів через 100 років?”; укласти текст капсули від імені жителя міста Станиславова 1900 р. “Жителям м. Станиславова початку XXI ст. від імені містян початку XX ст.”. Здобувачів освіти вартує спонукати до виконання наступних пошукових завдань: розробка екскурсії некрополями міста; картографування імен видатних вихідців м. Станиславова; укладення карти з позначенням втрачених пам’яток міста; добір фотографій та інших візуальних матеріалів, що ілюструють повсякденне життя містян пізньоавстрійської пори; укладення історичного фотоальбому міста початку XX ст.; написання есе “Станиславів – мала батьківщина видатних людей”; розробка карти з позначенням пам’яток міст м. Станиславова пов’язаних із постаттю Івана Франка; укладення історичного альбому з фотографіями відомих персоналій міста кінця XIX – початку XX ст. тощо. Доречно також запропонувати учням та вихованцям гуртків підготувати груповий проєкт: розваги містянина в м. Станиславові XIX ст.; індивідуальні проєкти: “Якщо би трамвайний рух у м. Станиславові був таки запроваджений напередодні Великої війни, то якими сучасними вулицями міста міг би пролягати його маршрут?”, “Відомі діячі культури, поховані на Станиславівському некрополі”. Доречними є завдання для дискусій на тему: значення відкриття

української гімназії для української громади; зміни в розвитку освіти в м. Станиславові в часи австрійського панування. Вірогідно, що логічними були би практичні завдання і завдання з розвитку критичного та системного мислення: організувати екскурсію п'ятьма основними пам'ятками міста австрійської доби або написати текст про м. Станиславів початку XX ст., використовуючи фонетичний правопис “желехівка”. Також реально влаштувати різномірні обговорення та дискусії. Пропонуємо відповісти на такі питання: Чи можна вважати австрійський період історії м. Станиславова найуспішнішим у його історії? Чи дійсно “мармулядова” пожежа 1868 р. мала катастрофічні наслідки для розвитку міста? Чи був вплив Івана Франка на історію культури м. Станиславова настільки значним, що його ім'ям вартувало називати місто 1962 р.? Чи дійсно м. Коломия на зламі XIX і XX ст. переважала м. Станиславів у культурному плані? Ці тези необхідно обґрунтувати.

Висновки. Можна констатувати про широкі пізнавальні можливості історичної урбаністики для донесення їх учням і вихованцям гуртків у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Здобувачі освіти спроможні пізнати історичні витоки, культуру, архітектурні особливості м. Станиславова, що, своєю чергою, сприятиме формуванню у них культурної, соціальної та громадянської компетентностей. Вивчення історико-культурної спадщини м. Станиславова спроможне плекати не лише любов до свого рідного населеного пункту, здобувачі освіти, як видається, у процесі своєї соціалізації здатні задовольнити свої соціальні та естетичні запити, що сприятиме їхній участі у житті громад, що є звісно атрибутом громадянського суспільства. У результаті отримання знань у здобувачів освіти формуватимуться вміння відтворювати ретроспективу історичних подій, змальовувати історичні портрети діячів, які відіграли ключову роль у подіях, пов'язаних з історією м. Станиславова визначеного хронологічного відтинку; зіставляти події історії міста з подіями в інших містах Галичини та Австрійської імперії. Крім того, отримані знання формуватимуть в учнів навички: виховувати бережливе ставлення до пам'яток архітектури міста; обговорювати локації, пов'язані з подіями життєдіяльності м. Станиславова; з'ясовувати їхнє значення для міста на сучасному етапі; дискутувати про потребу збереження національної спадщини та про роль молодих людей у цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верменич Я. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. Київ: Інститут історії України НАН України. 2011. 306 с.
2. Вступ до електронного видання “Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя”. Передмова. *Історія При-*

карпаття. Веб-книга для вчителя. URL: <https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/stattya&id=1419>

3. Громадянська освіта. Інтегрований курс. Рівень стандарту. Повторне видання. 10 клас. Васильків І.Д. Астон 2023. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/vasilkiv-civil-education-integrated-course-10-class-2023-standard-level-reissue/52.php>.

4. Громадянська освіта. Інтегрований курс. Рівень стандарту. Повторне видання. 10 клас. Вербицька П.В. “Літера ЛТД”. 2023. URL: https://uahistory.co/pidruchniki/verbizka-civil-education-integrated-course-10-class-2023-standard-level-reissue/#google_vignette

5. Діда Р., Устинський В. Життєпис Івано-Франківська. Кн. 1. 2022. Івано-Франківськ: “Лілея НВ”. 768 с.

6. Зелінський Ю. Нарис історії міста Станиславова. Івано-Франківськ: Лілея-НВ. 2021. 207 с.

7. Івано-Франківськ: сторінки історії. /Упорядник Ігор Антонюк. Івано-Франківськ: Лілея НВ. 2024. 96 с.

8. Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя [електронне видання]. URL: <https://ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/annot&id=392>

9. Малирчук О. Комплексна забудова й архітектурно-художнє оформлення Івано-Франківська в часи “розвинутого соціалізму”. Київ: Інститут історії України НАН України. *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис Галичина*. № 33. 2020. С. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.126-136>.

10. Островський В. Історія Прикарпаття. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 352 с.

11. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківська. Кн. IV. Некрополі Івано-Франківська. Серія “Моє місто”. № 31/ 1. Івано-Франківськ: Лілея НВ. 2012. 223 с.

12. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

13. Станиславів-Станіслав-Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська): монографія / Керівник авторського колективу, головний редактор В. Великочий. Івано-Франківськ-Львів-Київ: Манускрипт-Львів. 2012. 584 с.

14. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. Івано-Франківськ, 2002. 110 с.

REFERENCES

1. Vermenych, Ya. (2011). *Istorychna urbanistyka v Ukrayini: teoriya mistoznavstva i metodyka litochyslennya* [Historical urbanism in Ukraine: theory of urban studies and chronology methodology]. Kyiv Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine. 306 p. [in Ukrainian].

2. Vstup do elektronnoho vydannya “Istoriya Prykarpattya. Veb-knyha dlya vchytelya” [Introduction to the electronic edition “History of Precarpathia. Webbook for teachers”]. *Forerword. History of Precarpathia. Webbook for teachers*. Available at: <https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/stattya&id=1419> [in Ukrainian].

3. Hromadyanska osvita. Intehrovanyy kurs. Riven standartu. Povtorne vydannya. 10 klas. Vasylykiv I. D. Aston 2023. [Civics. Integrated course. Standard level. Reprint. Grade 10]. Available at: <https://uahistory.co/pidruchniki/vasilkiv-civil-education-integrated-course-10-class-2023-standard-level-reissue/52.php>. [in Ukrainian].

4. Hromadyanska osvita. Intehrovanyy kurs. Riven standartu. Povtorne vydannya. 10 klas. Verbytska P.V. [Civic education. Integrated course. Standard level. Reprint. Grade 10]. “Litera LTD”. Available at: <https://uahistory.co/pidruchni>

ki/verbizka-civil-education-integrated-course-10-class-2023-standard-level-reissue/#google_vignette [in Ukrainian].

5. Dida, R. & Ustynskyi, V. (2022). Zhytyepys Ivano-Frankivska [Biography of Ivano-Frankivsk]. Book 1. Ivano-Frankivsk, 768 p. [in Ukrainian].

6. Zelinskyi, Yu. (2021). Narys istoriyi mista Stanislava [A sketch of the history of the city of Stanislaviv]. Ivano-Frankivsk, 207 p. [in Ukrainian].

7. Ivano-Frankivsk: storinky istoriyi (2024). [Ivano-Frankivsk: pages of history]. Compiled by Igor Antonyuk. Ivano-Frankivsk, 96 p. [in Ukrainian].

8. Istoriya Prykarpattia. Veb-knyha dlya vchytelya [History of Prykarpattia. Webbook for teachers]. Available at: <https://ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/anot&id=392> [in Ukrainian].

9. Malyarchuk, O. (2020). Kompleksna zabudova y arkhitekturno-khudozhnye oformlennya Ivano-Frankivska v chasy "rozvynutoho sotsializmu" [Complex development and architectural and artistic decoration of Ivano-Frankivsk in the times of "developed socialism"]. *Scientific and cultural and educational local history magazine Galicia*, No. 33, pp. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.126-136>. [in Ukrainian].

10. Ostrovskiy, V. (2008). Istoriya Prykarpattia. Posibnyk dlya zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [History of the Carpathians. Manual for general educational institutions]. Ivano-Frankivsk, 352 p. [in Ukrainian].

11. Pamyatky istoriyi ta kultury Ivano-Frankivska (2012). Nekropoli Ivano-Frankivska. Seriya "Moye misto" [Historical and cultural monuments of Ivano-Frankivsk. Necropolis of Ivano-Frankivsk. Series "My city"]. Book IV. No. 31/1. Ivano-Frankivsk: Lileya NV. 223 p. [in Ukrainian].

12. Pometun, O. & Freyman, H. (2006). Metodyka navchannya istoriyi v shkoli [Methodology of teaching history in school]. Kyiv, 328 p. [in Ukrainian].

13. Stanislaviv-Stanislav-Ivano-Frankivsk (do 350 richchya Ivano-Frankivska) [Stanislaviv-Stanislav-Ivano-Frankivsk. (to the 350 th anniversary of Ivano-Frankivsk)]. *Monograph*. Head of the author's team, editor-in-chief V. Velykochyi. Ivano-Frankivsk-Lviv-Kyiv, 584 p. [in Ukrainian].

14. Trefyak, Ya. (2002). Metodyka krayeznavchoyi roboty v natsionalnyi shkoli [Methodology of local history work in the national school]. Ivano-Frankivsk, 110 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2025

УДК 37.091.64:94(477)]929 І.Виговський

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.340080>

Степан Кобута, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9210-3319>

ПОСТАТЬ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано відображення постаті гетьмана Івана Виговського (†1664) у шкільних підручниках з історії України. Визначено, що І. Виговський, як гетьман 1657–1659 рр., постав як видатний військовий і дипломат, чия діяльність була спрямована на вихід Козацької держави з-під впливу Московії та створення союзу з Річчю Посполитою й іншими державами. Загалом відзначено, що у навчальній літературі І. Виговський – це продовжувач курсу Богдана Хмельницького, особливо у сфері дипломатії, проте глибина біографічного та культурного контексту часто залишається недостатньою. Зокрема, мало висвітлено його шлях до влади, походження з української дрібної шляхти, багатомовність, освіта та досвід роботи генеральним писарем, що формували його як державного діяча. Підкреслено роль І. Виговського у розвитку Генеральної канцелярії, його участь у підготовці ключових договорів та культурно-освітніх ініціативах, зокрема покровительстві Київському братському колегіуму. Аналіз підручників показав, що теми, пов'язані з І. Виговським, часто подаються у спрощеному вигляді через раннє включення складних подій (Козаччина, Руїна) до шкільної програми, відсутність належної актуалізації у старших класах та університетських курсах. При цьому автори підручників намагаються уникати мови ворожнечі та представляти конфлікти XVII ст. як боротьбу рівних сторін із наголосом на прагненні козаків до політичної незалежності.

Ключові слова: гетьман Іван Виговський; шкільні підручники; історія України; Конотопська битва; Гадяцька угода; Руїна.

Лім. 16.

Stepan Kobuta, Ph.D. (History), Associate Professor of the History of Ukraine and Educational Methodology Department, Faculty of History, Politology and International Relations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9210-3319>

THE FIGURE OF IVAN VYHOVSKY IN UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOKS

The article analyzes the portrayal of Hetman Ivan Vyhovskiy (†1664) in Ukrainian history textbooks. It has been determined that I. Vyhovskiy, as Hetman from 1657–1659, emerged as an outstanding military leader and diplomat whose activities were aimed at liberating the Cossack state from Muscovite influence and forming an alliance with the Polish-Lithuanian